Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва

До захисту допущено
«___» _____2019 р.
Зав. кафедри
ОДПМ та РТМ
_____ Н.О. Урсу

Дипломна робота

Бакалавра

з теми: **«ВІДНОВЛЕННЯ ПОТЕРТОСТЕЙ ЖИВОПИСУ НА ПОЛОТНЯНІЙ ОСНОВІ В СУЧАСНІЙ РЕСТАВРАЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ»**

Виконала:
студентка 4 курсу, RTM1-B15 групи
напряму підготовки 6.020206
Реставрація творів мистецтва
Сазанська Анастасія Валентинівна

Керівник: **Віштаченко В.А.,**
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри
образотворчого і декоративно-
прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

Рецензент: **Негода Б. М.,** доцент,
професор кафедри образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва

Кам’янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП…….....3

РОЗДІЛ 1. РЕСТАВРАЦІЯ ЖИВОПИСУ НА ПОЛОТНЯНІЙ ОСНОВІ……..…6

1.1. Техніка та технологія олійного живопису на полотні……..…..6

1.2. Основні види пошкоджень живопису на полотняній основі та причини їх виникнення……16

РОЗДІЛ 2. ВІДНОВЛЕННЯ ПОТЕРТОСТЕЙ ФАРБОВОГО ШАРУ У СУЧАСНІЙ РЕСТАВРАЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ ……26

2.1. Реставрація фарбового шару живописного полотна на сучасному етапі…….26

2.2. Особливості відновлення потертостей фарбового шару живопису на полотняній основі ……...…….31

РОЗДІЛ 3. РЕСТАВРАЦІЙНИЙ ПАСПОРТ……...…40

ВИСНОВКИ……...…41

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..43

ДОДАТКИ……...……...… 49

ЗМІСТ

Актуальність теми. Сучасна реставрація займається як порятунком витворів мистецтва, так і глибоким їх вивченням. Причому вивченням не тільки фізико-хімічних особливостей багатошарової структури живописних творів, а й їх стилістики, техніки здійснення та історії створення.

Живопис олією на полотні є одним з найважливіших об'єктів реставрації. Якщо прийшла в тотальну непридатність основа картини, її можна підмінити новою, якщо зіпсувався лак, що покриває живопис, його теж можна замінити, але якщо потріскався, обсипався і потерся живописний шар, то картина як витвір мистецтва перестає існувати. Фарбовий шар це найважливіша частина картини.

Твори олійного живопису з часів освоєння даної техніки по наші дні складають гордість найбільших музейних колекцій. Упродовж століть реставратори багатьох країн розглядали методику та принципи збереження цих досить неміцних пам'ятників великих митців. Саме твори олійного живопису стали одними з перших об'єктів, над збереженням яких трудилися реставратори.

Природнє старіння експонатів завжди має місце, так як речовини органічного походження, що входять до складу олійного живопису, можуть поступово змінюватись. Зупинити цей процес не можливо, але можна його сповільнити, звести до мінімуму, для цього і необхідно створити відповідні умови зберігання. Дефекти фарбового шару з'являються від швидкого пересихання, при ненормальних пропорціях матеріалів, з яких зроблена картина, і від високих температурних умов її зберігання. При недбайливому зберіганні експонатів, фарбовий шар картини буває продавлений та протертий.

Чи не самим складним етапом в реставраційній практиці є методи тонування в місцях потертостей та втрат авторського живопису. Цей метод доступний лише досвідченим реставраторам, тому, що при його здійснені треба брати до уваги такі нюанси як потемніння тонувань після висихання та

в процесі подальшого зберігання. Реставраційний фарбовий шар повинен порівняно легко віддалятися без заподіяння ушкоджень авторському шару живопису.

Одним із видів реставраційних пошкоджень є потертості живописного шару полотна. Реставрація таких полотен має свої особливості, методи та принципи. Тема відновлення фарбового шару не втрачає своєї актуальності, оскільки це важливий процес, що надає змогу зберегти та дослідити пам’ятки мистецтва.

Мета дослідження – реставрація живопису на полотняній основі, зокрема відновлення потертостей фарбового шару.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати історико-мистецтвознавчі джерела з теми дослідження.
2. Висвітлити техніку та технологію олійного живопису на полотні.
3. Розглянути основні види пошкоджень живопису на полотняній основі та причини їх виникнення.
4. Проаналізувати реставрацію фарбового шару живописного полотна на сучасному етапі.
5. Окреслити особливості відновлення потертостей фарбового шару живопису на полотняній основі.
6. Виконати реставраційну документацію у вигляді реставраційного паспорта.
7. Провести реставрацію живописного полотна «Катерина» з приватної колекції.

Об’єкт дослідження – процес реставрації фарбового шару живопису на полотні.

Предмет дослідження – особливості відновлення потертостей фарбового шару живопису на полотняній основі в сучасній реставраційній практиці.

Для виконання завдань дослідження використані загальнонаукові та спеціальні методи досліджень. До загальнонаукових методів належать: фактологічний, представлений вивченням візуального матеріалу; аналітичний, представлений аналізом літературних джерел; метод порівняльного аналізу, представлений порівняльним мистецтвознавчим аналізом різних способів реставрації живопису на полотні, зокрема фарбового шару. До спеціальних методів належать статистичний метод та метод роботи з першоджерелами.

Наукова новизна дослідження У роботі узагальнені і структуровані матеріали з технології реставрації олійного живопису на полотняній основі, а саме укріплення потертостей олійного живопису на полотняній основі, що складає наукову цінність даної роботи. Практична цінність полягає у можливості використання висновків у практичній діяльності реставраторів.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані:

1. Для поглибленого вивчення та розвитку вітчизняної реставраційної справи.
2. Для реставраційних робіт по усуненню потертостей фарбового шару на полотняній основі.
3. Для подальшого дослідження цієї теми та суміжних з нею тем.
4. У пам’яткоохоронній справі з метою збереження автентичного твору мистецтва.

Структура і обсяг роботи Текстова частина бакалаврської роботи складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків**.** Загальний обсяг роботи – 49 сторінок, список використаних джерел налічує – 60 позицій. **Практична частина** представлена реставрацією живописного полотна «Катерина» з приватної колекції та копією картини італійського художника Карла Дольчі «Ангел Благовіщення» XVII ст.

ВИСНОВКИ

Численні приклади з сучасної реставраційної практики дають підставу стверджувати, що техніко-технологічне дослідження дозволяє отримати досить велику і різнобічну інформацію про твір мистецтва, інформацію, яка може бути використана в різних цілях. Тому потрібно підкреслити, що об'єктом такого дослідження може бути кожен твір живопису, незалежно від техніки його виконання і часу створення. Однак отриманням лабораторних даних вивчення твору не вичерпується. Швидше, навпаки, робота в лабораторії є лише підготовкою до завершального етапу, на якому необхідно зібрати воєдино всі отримані результати і, повернувшись до оригіналу, зіставити їх з візуальним спостереженням. Тільки в цьому випадку можна отримати найбільш повну інформацію по досліджуваному творі.

Не завжди лабораторне дослідження дає однаково цінні відомості. Нерідко фотографія люмінесценції або інфрачервона фотографія мало, чим відрізняються від звичайної, а слабоконтрастна рентгенограма нічого не додає до видимого зображення, пігмент не піддається розшифровці, а характер сполучного не встановлюється. Подібні невдачі не повинні призводити до передчасних висновків про непридатність того чи іншого методу або до поспішних оцінок результатів дослідження. Тільки комплексне дослідження, практичний досвід, постійне спілкування з творами мистецтва, знання техніки і технології живопису в історичному аспекті дозволять досліднику отримати максимальну користь з документів що знаходяться в його руках.

При реставрації картин і при їх мистецтвознавчому дослідженні дуже важливо враховувати зміни в зовнішньому вигляді творів мистецтва, що є наслідком природнього старіння живописних матеріалів. Ці зміни часом бувають досить істотні. Поступово, протягом десятиліть, темніє і розкладається оліфа, майже повністю приховуючи зображення на творах майстрів; через пожовклу плівку лаку старий олійний живопис сприймається, як крізь жовтий світлофільтр, на полотні від поштовхів або ударів залишаються вм’ятини, осипається фарбовий шар, іноді можуть утворитись

розриви. Але навіть в тих випадках, коли покривний лак не заважає сприйняттю живопису, картина не залишається незмінною. Верхній шар фарби в процесі старіння робиться більш прозорим, крізь нього починають просвічувати нижні шари фарби і кольорові ґрунти, в результаті змінюється загальний колорит твору. Виявити всі ці явища, дати їм серйозне наукове пояснення можна лише провівши відповідне техніко-технологічне дослідження картини.

Виявлені в ході реставраційних робіт пізні тонування, виконані не професійно підлягають обов'язковому видаленню. Не слід плутати реставраційні записи, виконані з метою комерційного маскування, з так званим «холодним розписом», що зустрічається досить часто.

Крім наведених, існують загальні принципи і методичні установки, дотримання яких при реставрації не залежить від того, до якої ціннісної категорії її відносять.

Не менш важливі наведені вище методи дослідження і для історії техніки живопису. Отримані в їх результаті відомості про склад фарб і грунту, способи нанесення живописних шарів дозволяють глибше розібратися в відмінностях різних художніх шкіл і в манері письма окремих майстрів. Зайве повторювати, наскільки важливі ці відомості не тільки для реставратора, але і для історика мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алешин А. Б. Реставрация станковой масляной живописи в России. Развитие принципов и методов. Москва, 1989. с. 159.
2. Алексеев-Алюрви Ю. В. Красочное сырье и краски, используемые в живописи. Анализ, рецепты приготовления красок. Москва, 2000. с. 156.
3. Бобров Ю. Г. Консервация. Реставрация. Воссоздание. Вопросы терминологии. Художественное наследие. Хранение, исследование, реставрация. Москва, 1990. с. 5–17.
4. Бобров Ю. Г. Теория реставрации памятников искусства: закономерности и противоречия. Москва, 2004. с. 250.
5. Бобров Ю. Г. Консервация. Реставрация. Воссоздание. Вопросы терминологии. Москва, 1990. с. 5–17.
6. Бобров Ю. Г. История реставрации древнерусской живописи. Москва, 1987. с. 164.
7. Бергер Э. История развития техники масляной живописи. Москва, 1935. с. 606.
8. Белозерова В. Г. Анализ типологических моделей современных направлений в реставрации .Художественное наследие. № 16. Москва, 1995. с. 4-17.
9. Белова Л. А. Сборник сметных норм и расценок на реставрацию монументальной и станковой живописи. Москва, 1984. с. 246-250.
10. Басин Е. Я. Творческая личность художника. Москва, 1988.
11. Ванд-Поляк С. В. Практика зберігання колекцій в місцевих художніх музеях. Москва, 1970.
12. Виннер А. В. Материалы масляной живописи. Москва, 2000. с. 499.
13. Виппер Б. Г. К проблеме атрибуции. Москва, 1970. с. 539 – 560.
14. Волков Н. Н. Композиция в живописи. Москва, 1977. с. 263.

15. Ганзенко Л. Г. Методологічні засади реставрації пам’яток культури і творів образотворчого мистецтва. Москва, 1996. с. 37-40.

16. Голиков В. П. Структура живописи, причины ее повреждений и качество реставрации. Москва, 1995. с. 18-21.

17. Гренберг Ю. И. Технология станковой живописи. История и исследование. Москва, 1982. с. 438.

18. Галышевич А. А. Концепция образовательной программы «Консервация и реставрация памятников материальной культуры». Москва, 1999. с. 124-130.

19. Зверев В. В. Проблемы реставрации в России конца XIX - начала XX веков. Москва, 1979. с. 185–189.

20. Иванова Е. Ю. Техника реставрации станковой масляной живописи. Москва, 2005. с. 136.

21. Киплик Д. И. Техника живописи. Москва, 2002. с. 71.

22. Кудрявцев Е. Техника реставрации картин. Москва, 2002. с. 251.

23. Косолапов А. И. Физические методы изучения произведений искусства. Москва, 1985. с. 181.

24. Лелеков Л. А. Теоретические проблемы современной реставрационной науки. Москва, 1989. с. 5–43.

25. Лелеков Л. А. Проблемы теории и методологии реставрации. Москва, 1986. с. 40.

26. Лосев А.Ф. О понятии художественного канона. Москва, 1973. с. 9.

27. Музейное хранение станковой живописи [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://art-con.ru/node/328. – Назва з екрану.

28. Маслов К. И. Актуальные вопросы реставрации и сохранения памятников истории и культуры. Москва, 2007. с. 203.

29. Маслов Н. Я. Пленэр. Москва, 1984. с. 112.

30. Масляная живопись на холсте. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://art-con.ru/node/3972. – Назва з екрану.

31. Механические повреждения. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://art-con.ru/node/2865. – Назва з екрану.

32. Основа – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://art-con.ru/node/276. – Назва з екрану.

33. Рескин Дж. Лекции об искусстве. Lectures on Art. Москва, 2006. с. 319.

34. Реставрация в Эрмитаже. Взгляд сквозь призму времени. Санкт-Петербург, 2014. с. 159.

35. Російсько-український практичний словник реставратора. Київ, 2003. с. 264.

36. Реставрация произведений станковой масляной живописи. Учебное пособие для средних художественных заведений. Москва, 1977. с. 223.

37. Подъяпольский С. С. Реставрация памятников архитектуры. Москва, 1988. с. 22.

38. Севастьянова Е. А. Теоретические аспекты реставрации памятников декоративно-прикладного искусства. 2003. с. 47-53.

39. Сланський Б. Техніка живопису та реставрації. Київ, 2009. с. 304.

40. Тимченко Т. Р. Методи захисту основ станкового живопису (історія та сучасні технології). Київ, 2015. с. 69.

41. Тимченко Т. Р. Ікона – музей: вузол протиріч. Роль музеїв у збереженніпам’яток сакрального мистецтва : матеріали наук.-практ. конф. Луганськ, 1999. с. 200.

42. Тимченко Т. Р. Київська школа реставрації станкового малярства. Пам’ятки України. Київ, 2001. с. 44–61.

43. Технология, исследование и хранение произведений станковой и настенной живописи. Москва, 2000. с. 179.

44. Титов М. Ф. Визначення та опис стану збереженості творів станкового живопису. Луганськ, 2007. с. 37.

45. Тонировка утрат живописи. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://art-con.ru/node/3716. – Назва з екрану.

46. Удаление поверхностных загрязнений. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://art-con.ru/node/2832. – Назва з екрану.

47. Укрепление красочного слоя [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://art-con.ru/node/3694. – назва з екрану.

48. Уолден С. Реставрация живописи – спасение или уничтожение. Москва, 2007. с. 206.

49. Художественный холст. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.peredvizhnik.ru/info_art/art_handbook/hudojestvennyiy_holst/. – назва з екрану.

50. Фармаковский, М. В. Консервация и реставрация музейных коллекций. Москва. 1947. с. 142.

51. Федосеева Т. С. Материалы для реставрации живописи и предметов прикладного искусства. Москва, 1999. с. 120.

52. Фейнберг Л. Е. Секреты живописи старых мастеров. 1989. с. 318.

53. Цитович В. І. Світло й тіні спадкування культури (імітація, фальсифікація та експертиза мистецьких творів). Київ, 2000. с. 36-44.

54. Цитович В. И. Технология и экспертиза живописи И.К.Айвазовского. Киев, 2002. с. 135 .

55. Ченнино Ч. Книга об искусстве или трактат о живописи. Москва, 1933. с. 568.

56. Яхонт О.В. Проблемы консервации, реставрации и атрибуции произведений искусства. Москва, 2010. с. 463.

57. Яковлев В. Н. Художники, реставраторы, антиквары. Москва, 1966. с. 244-245.

58. Brandi C. Restoration and conservation. Encyclopedia of world art. N. Y., 1966. V. 12.

59. E. Konserwacja malarstwa / E. Pascual, M. Patino. – Warszawa: Arkady, 2004. c.160.

60. Goffridus Vindocinensis, PL 157, coll. 270-272.